

RAPORT TEMATIC

**MONITORIZAREA
ȘI IMPLEMENTAREA
RECOMANDĂRILOR
OMBUDSMANULUI COPILULUI
PE PARCURSUL MANDATULUI
2016-2020**

CHIȘINĂU, 2020

AUTOR: Elena DRAGHICI

În colaborare cu angajații Oficiului Avocatului Poporului,
Direcția drepturile copilului,
Tamara TENTIUC, șef direcție,
Liliana DUBENCO, consultant superior

**ACEST RAPORT A FOST ELABORAT CU SPRIJINUL FINANCIAR
AL UNICEF (MOLDOVA).**

LISTA DE ABREVIERI

APDC – Avocatul Poporului pentru drepturile copilului;

AP – Avocatul Poporului;

OAP – Oficiul Avocatului Poporului

ONU – Organizația Națiunilor Unite

UNICEF - Fondul Internațional pentru Urgențe ale Copiilor al Națiunilor Unite

CUPRINS:

Context	5 – 7
1. Instituția Avocatului Poporului pentru drepturile copilului.....	8
2. Recomandările Ombudsmanului Copilului:.....	9 – 13
3. Mecanismele legale de monitorizare a modului de implementare a recomandărilor în cadrul Oficiului Avocatului Poporului	14 – 18
4. Practica internațională privind implementarea recomandărilor Ombudsmanului....	18 - 20
Concluzii/Recomandări	21– 22
ANEXE	23 – 27

CONTEXT

*”Copiii sunt cea mai valoroasă resursă a lumii și
cea mai mare speranță a ei pentru viitor.”
John Fitzgerald Kennedy¹*

Copiii reprezintă viitorul societății. Din aceste considerente în toate timpurile o atenție aparte a fost axată pe aspecte care să asigure bunăstarea copiilor și respectiv dezvoltarea armonioasă a acestora. În timp fenomenul de protecție a copilului a obținut formularea drepturilor și libertățile fundamentale ale copilului.

Instrumentul esențial în promovarea drepturilor copilului este Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, ratificată de Republica Moldova prin Hotărîrea Parlamentului nr.408-XII din 12.12.1990, în vigoare din 25.02.1993. Firul roșu a acestei Convenții este abordarea oricărei probleme și respectiv apărarea dreptului copilului prin prisma a 4 principii generale: nediscriminarea², dreptul la supraviețuire și dezvoltare³, interesului superior al copilului⁴ și dreptul de a-și exprima liber opinia în funcție de vârsta și gradul de maturitate⁵.

Principiile menționate impune subiecții de drept să renunțe la analiza șablonată a problemelor unde sunt vizată copiii și să evalueze fiecare caz individual identificând soluții optime întru asigurarea bunăstării și dezvoltării armonioase a fiecărui copilul reieșind din particularitățile individuale a acestuia.

Viitorul unei societăți este condiționată de nivelul de asigurare a unei dezvoltări armonioase a copilului de astăzi, ceea ce presupune nu doar asigurarea drepturilor economice, dar și cultivarea unor valori morale și sociale, care ulterior se vor materializa prin deciziile maturului de mâine. Din aceste considerente modul de abordare a cazurilor unde sunt implicați copiii, indiferent de statutul juridic pe care îl deține, are o importanță crucială atât pentru copilul de azi, cât și pentru societatea de mâine.

Odată cu apariția instituției Ombudsmanului Copilului în Republica Moldova segmentul protecției copilului devenise mai mediatizat, iar problemele cu care se confruntau copiii de diferite vârste erau referite, în temeiul Legii nr.52/2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), la instituțiile de resort spre soluționare și prevenire unor cazuri similare.

Tematica raportului ”Monitorizarea și implementarea recomandărilor Ombudsmanului Copilului pe parcursul mandatului 2016-2020” a fost condiționat de necesitatea evaluării:

- nivelului de implementare a actelor de reacționare ale Ombudsmanului Copilului, în special a recomandărilor;
- tipurilor recomandărilor elaborate de Ombudsmanul Copilului;
- cauzelor neimplementării unor recomandări și

¹ <https://booknation.ro/citate-despre-copii/>;

² Art.2 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului;

³ Art.6, alin.(2) al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului;

⁴ Art.3, alin.(1) al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului: ”In toate actiunile care privesc copiii, intreprinse de institutiile de asistenta sociala publice sau private, de instantele judecatoresti, autoritatile administrative sau de organele legislative, interesele copilului vor prevala.”;

⁵ Art.12 al Convenției ONU cu privire la drepturile copilului;

- impedimentelor care, de regulă, apar în momentul monitorizării modului de implementare a recomandărilor Ombudsmanului.

Dat fiind faptul că drepturile copilului cuprind aspecte din toate domeniile sociale și economice, mecanismul de apărare și promovare a acestora implică o conlucrare între autoritățile publice. Practica a demonstrat că rezultatul final al acțiunilor întreprinse depinde, în mare parte, de calitatea conlucrării intersectoriale precum și a conlucrării autorităților publice cu Avocatul copilului. Acest aspect urmează a fi evaluat în perioada 2016-2020 și reflectat în raportul vizat.

METODOLOGIA STUDIULUI

În procesul de elaborare a raportului a fost folosită o metodologie complexă, în care au fost utilizate metoda comparativă, cea a interviului și de analiză a normelor juridice existente.

Pentru a obține o informație cât mai veridică:

- au fost analizate actele de reacționare ale Avocatul Poporului pentru drepturile copilului (în continuare APDC) în special a recomandărilor și
- a fost întocmit chestionarul adresat autorităților publice cu care APDC a conlucrat mai des.

Generalități: Raportul are scopul de a efectua, prin prisma mandatului și atribuțiilor APDC o evaluare a gradului de implementare/respectare a recomandărilor, emise de acesta către autorități, elaborate și bazate, în procesul de monitorizare a respectării drepturilor și libertăților copilului garantate de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, pe parcursul anilor de mandat 2016-2020.

Obiectivele de bază în procesul cercetării sunt:

1. Evaluarea gradului de implementare/respectare a recomandărilor, emise de APDC către autorități, elaborate prin prisma Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, pe parcursul anilor de mandat 2016-2020:
 - Analiza sistemului de monitorizare și evaluare a nivelului de implementare a recomandărilor Avocatului Poporului pentru drepturile copilului în cadrul Oficiului Avocatului Poporului);
2. Problemele/barierele cu care se confruntă OAP în procesul de monitorizare a nivelului de implementare a recomandărilor APDC;
3. Problemele/barierele cu care se confruntă autoritățile publice în procesul de implementare a recomandărilor APDC.

Principiile de bază ale procesului de evaluare a gradului de implementare/respectare a recomandărilor, emise de APDC către autorități sunt:

- a) cooperării și participării;
- b) independenței, obiectivității și imparțialității;
- c) responsabilității;
- d) transparenței.

Scopul cercetării: identificarea barierelor și curențelor în procesul de monitorizare și realizare/implementare a recomandărilor Ombudsmanului Copilului.

Grupul țintă care urmează a fi analizat: Autoritățile publice cu care APDC și OAP a interacționat în perioada anilor 2016-2020.

Domeniile principale acoperite de evaluare:

1) *Analiza cadrului legal național și instituțional în domeniul monitorizării și implementării recomandărilor Ombudsmanului Copilului.*

La compartimentul respectiv se va examina dacă procesul de monitorizare a recomandărilor Ombudsmanului Copilului este reglementat de legislația în vigoare.

2) *Analiza recomandărilor Ombudsmanului Copilului pe parcursul a. 2016-2020.*

Analiza respectivă urmează să identifice cauzele neimplementării sau implementării parțiale a recomandărilor Ombudsmanului Copilului (ex: voința politică, insuficiența de timp, insuficiența mijloacelor financiare ș.a.).

3) *Analiza relației Ombudsmanului Copilului cu autoritățile statului prin prisma Principiilor de la Belgrad .*

Examinarea răspunsurilor parvenite de la autorități în urma recomandărilor înaintate va permite analiza relației existente între acestea și instituția Ombudsmanului, în special cu APDC. De asemenea, pentru a fortifica concluziile expertului, urmează a fi înaintat un chestionar către autorități pentru a vedea percepția acestora asupra recomandărilor care le primesc de la Ombudsmanul Copilului.

4) *Analiza pârghiilor legale de monitorizare a modului de implementare a recomandărilor APDC.*

Compartimentul vizat urmează să identifice mecanismul existent în cadrul OAP în domeniul monitorizării modului de respectare/implementare a recomandărilor Ombudsmanului Copilului.

Tehnica de apreciere a gradului de implementare/respectare a recomandărilor, emise de APDC către autorități implică:

- efectuarea cercetării din birou (analiza legislației și a mecanismului existent în domeniul vizat);
- examinarea documentației existente;
- analiza informației obținute;
- racordarea informației obținute la reglementările naționale, cât și internaționale la care Republica Moldova face parte;

1. INSTITUȚIA AVOCATULUI POPORULUI PENTRU DREPTURILE COPILULUI

Tendința societății democratice de a asigura respectarea drepturilor omului a condiționat crearea unor instituții naționale independente menite să apere și să monitorizeze modul de asigurare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Principiile privind statutul instituțiilor naționale pentru promovarea și protejarea drepturilor omului (Principiile de la Paris), adoptate prin Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite (ONU), nr. 48/134 din 20 decembrie 1993, fiind printre instrumentele de bază la crearea instituției naționale pentru promovarea și protejarea drepturilor omului a condiționat în 1997 crearea și în Republica Moldova unei astfel de entități.

Necesitatea înființării unei instituții, care să abordeze în exclusivitate problematica drepturilor copilului, un Avocat (Ombudsman) al Copilului, a fost expusă în Raportul privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2007⁶.

Ulterior, în scopul asigurării respectării drepturilor copilului, la 20 martie 2008, pentru prima oară în Republica Moldova a fost creată instituția Avocatului parlamentar pentru protecția drepturilor copilului.

Rolul Ombudsmanului Copilului, în virtutea împuternicirilor atribuite de legislația⁷ în vigoare, este unul primordial în procesul de monitorizare a modului de asigurare a respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale copilului.

În lumina art.1 alin.(3) al Legii cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului își exercită atribuțiile pentru asigurarea respectării drepturilor și a libertăților copilului și realizării, la nivel național, de către autoritățile publice centrale și locale, de către persoanele cu funcție de răspundere de toate nivelurile a prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

Principiile de bază, după care se ghidează Ombudsmanul Copilului, în activitatea sa, sunt: legalității, egalității, imparțialității, transparenței, echității sociale, democrației, umanismului și de a se conduce de conștiința sa.

Printre mecanismele de bază, atribuite Ombudsmanului Copilului de legislația⁸ în vigoare, se enumeră: monitorizarea modului de respectare a drepturilor copilului la nivel național, perfecționarea legislației ce ține de domeniul drepturilor copilului, colaborarea internațională în acest domeniu, promovarea drepturilor și libertăților fundamentale a copilului și a mecanismelor de apărare a acestora.

APDC, în perioada anilor 2016 - I jumătate a anului 2020, a reacționat la încălcări și tentative de încălcări a drepturilor copilului prin expedierea spre autorități a avizelor cu recomandări, a opiniilor asupra proiectelor de acte normative și a propunerilor de modificare a legislației, înaintarea sesizărilor și Amicus Curae la Curtea Constituțională.

⁶ Raportul Nr. 387 din 25-07-2008 privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anul 2007, Publicat : 25-07-2008 în Monitorul Oficial Nr. 134-137 art. 387, la Capitolul "Copii și Tineret";

⁷ Legea nr.52/2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul);

⁸ Art.1 alin.(2) al Legii nr.52/2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul);

De regulă cele mai frecvente acte de reacționare ale Ombudsmanului Copilului sunt avizele cu recomandări privind măsurile ce urmează a fi întreprinse de autorități în activitatea sa, în vederea repunerii imediate în drepturi, precum și prevenirea unor cazuri similare. Dat fiind faptul că au fost identificate încălcări ale drepturilor copilului, APDC înaintează avize cu recomandări, a căror nivel de monitorizare și implementare urmează a fi analizat.

2. RECOMANDĂRILE OMBUDSMANULUI COPILULUI

”Ombudsmanul va avea dreptul de a adresa recomandări individuale oricăror organe sau instituții în cadrul competenței Instituției. Ombudsmanul va avea dreptul aplicabil legal să ceară ca oficialii și autoritățile să răspundă în perioade de timp rezonabile, stabilite de acesta.”

Principii cu privire la Protecția și Promovarea Instituției Ombudsmanului (Principiile de la Veneția), adoptate de Comisia de Veneția în cadrul celei de a 118-a Sesiuni Plenare (15-16 martie 2019)

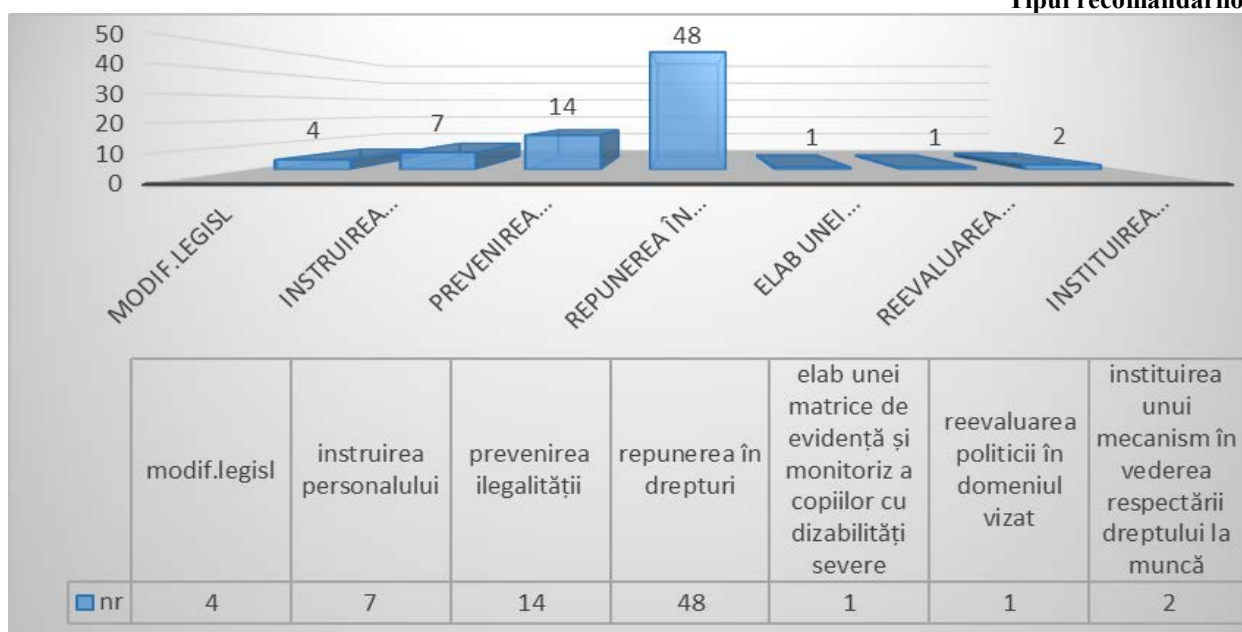
Potrivit art.24 alin.(1) al Legii nr.52/2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul): ”În situațiile în care se constată încălcări ale drepturilor sau libertăților petiționarului, Avocatul Poporului prezintă autorității sau persoanei cu funcție de răspundere ale cărei decizii, acțiuni sau inacțiuni, după părerea sa, încalcă drepturile și libertățile omului un aviz ce va cuprinde recomandări privind măsurile ce urmează a fi întreprinse pentru repunerea imediată în drepturi a petiționarului.”

Momentul intervenției Ombudsmanului Copilului cu recomandări apare odată cu depistarea unor încălcări sau tentative de încălcări a drepturilor copilului aduse la cunoștința demnitarului prin: cereri din partea populației Republicii Moldova, demersuri ale autorităților publice, vizite în teritoriu (autorități publice de tip educaționale, sociale, psihosociale, de sănătate, de reeducare și reintegrare socială ș.a.), linia fierbinte, mass-media.

E de menționat că, de regulă, o cerere este acceptată spre examinare de Ombudsmanul Copilului în cazurile când autoritățile publice nu-și exercită corespunzător atribuțiile funcționale conform competențelor legale. Respectiv, în scopul redresării situației demnitarul intevine cu un act de reacționare.

Potrivit datelor prezentate de OAP, în perioada 2016 - I jumătate 2020, din numărul total de avize cu recomandări circa 62% de avize au fost de repunere în drepturi, 18% reprezintă avize cu recomandări de prevenire a încălcărilor, 9% constituie avize cu recomandări de instruire a personalului autorităților publice și 5% din avize au avut ca recomandări, perfecționarea cadrului legal. Datele respective sunt reflectate în Diagrama nr.1.

Diagrama nr.1
Tipul recomandărilor

Sursa: avizele cu recomandări ale Ombudsmanului Copilului în perioada 2016 - I jumătate a.2020 oferite de OAP

E de menționat că în unele avize ale APDC există și recomandări de modificare a cadrului legal instituțional, deoarece încălcările depistate au fost condiționate de existența fie a unui cadru instituțional depășit de realitățile sociale, fie de existența unor lacune legislative. Iar pentru soluționarea cauzei și prevenirii unor situații similare pe lângă acțiuni administrative Ombudsmanul Copilului a considerat necesar perfecționarea și a cadrului normativ, în majoritatea cazurilor, a celui instituțional.

Datele statistice denotă că din numărul total de avize examinate de Ombudsmanul Copilului, mai des s-a invocat abuz și neglijență în instituțiile de învățământ, violența domestică, violența în instituții de învățământ, încălcarea dreptului la protecția socială, violența între copii. Datele respective atenționează despre tendințele existente și aspectele unde e necesară intervenție pentru prevenirea unor situații similare. Informație mai detaliată este reflectată în tabelul nr.1.

Tabel nr.1
Clasificarea avizelor după drepturile încălcate

nr. avize	Dreptul încălcat
3	protecția socială a copiilor cu dizabilități
11	abuz și neglijență în instituții de învățământ
1	abuz sexual între minori
4	mediu prietenos
4	educație
3	protecția împotriva tratamentului degradant

3	violența fizică
2	protecția copiilor orfani
5	protecția socială
1	protecția copilului în situații de risc
1	dreptul la opinie
1	dreptul la religie
2	protecția și susținerea familiei
1	escortarea deținuților minori
2	sănătate
4	violența între copii
1	asistența juridică garantată de stat
5	violența în instituțiile de învățământ
4	munca în condiții legale
8	protecția împotriva violenței domestice
2	executarea hotărârii judecătorești
2	dreptul de a comunica cu părinții și bunicii
1	deputul a apărare

Sursa: Avizele cu recomandări ale Ombudsmanului Copilului în perioada 2016 - I jumătate a. 2020 oferite de OAP

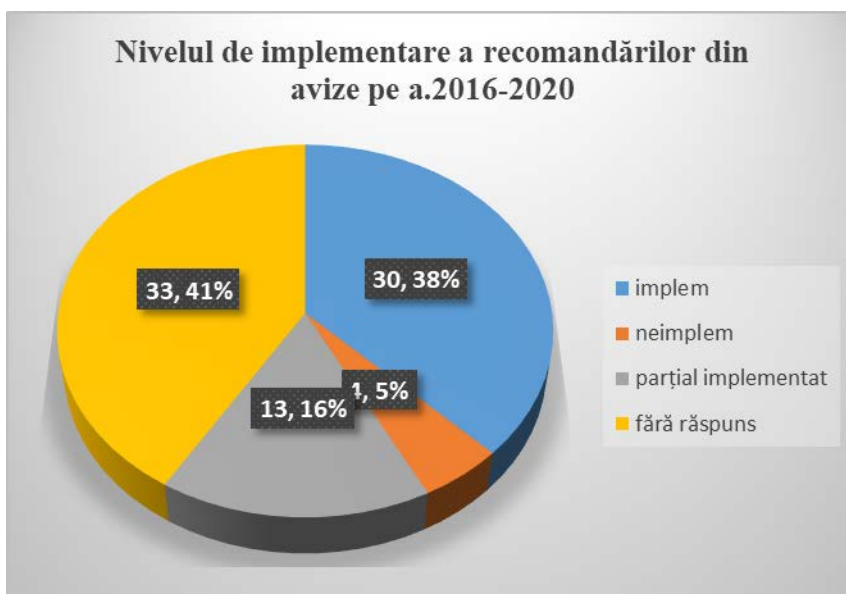
Odată cu expedierea unui aviz cu recomandări autoritatea publică vizată este obligată să informeze Ombudsmanul Copilului despre rezultatele examinării și măsurile întreprinse.

În temeiul art.24 alin.(3) al Legii cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul): ”Autoritatea sau persoana cu funcție de răspundere care a primit avizul este obligată să-l examineze în termen de 30 de zile și să comunice în scris Avocatului Poporului despre măsurile luate în vederea remedierii situației.”.

Conform art.24 alin.(4) al aceleiași Legi, în cazul în care AP nu este de acord cu măsurile întreprinse, el este în drept să se adreseze unui organ ierarhic superior pentru luarea măsurilor ce se impun în vederea executării recomandărilor cuprinse în avizul său și/sau să informeze opinia publică. Organul ierarhic superior este obligat să comunice despre măsurile luate în termen de 45 de zile.

Nivelul de implementare a recomandărilor este un subiect aparte ce necesită o atenție specială pentru a putea identifica cauza tergiversării sau neexecutării recomandărilor Ombudsmanului. Diagrama nr.2 prezintă nivelul de implementare a recomandărilor din perioada anilor 2016 – I jumătate a anului 2020.

Diagrama nr.2

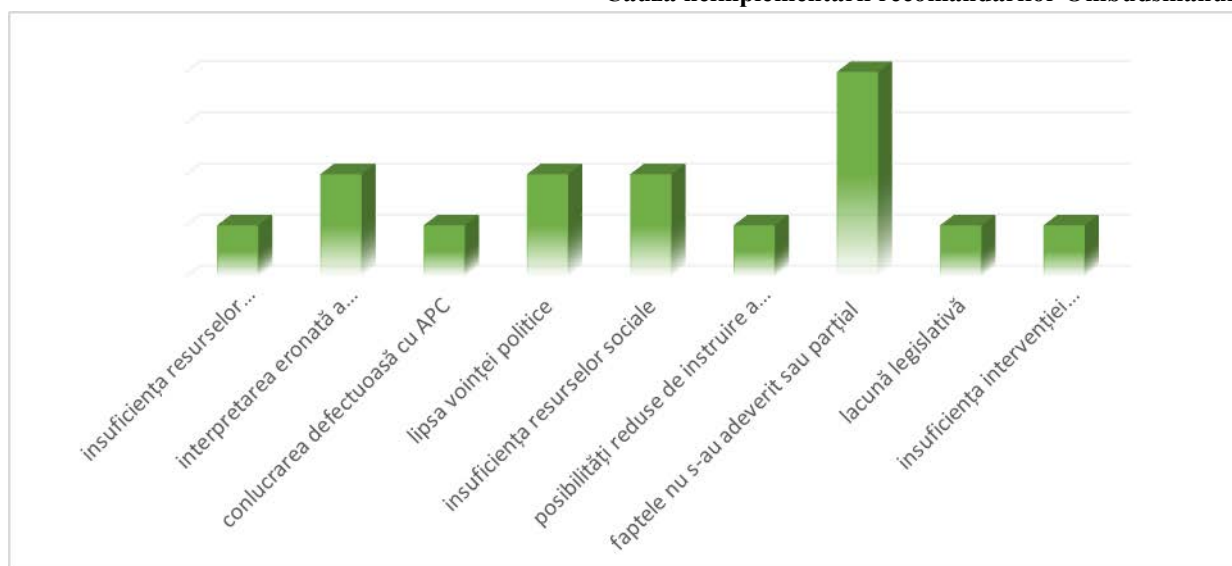
Statistica arată că din numărul total de avize cu recomandări ale Ombudsmanului Copilului: 30,3% au fost implementate, 33,4% au fost fără un răspuns de la autoritatea publică, 13% au fost parțial implementate, iar 4,5% - au rămas neimplementate. Cauza neimplementării sau implementării parțiale a recomandărilor Ombudsmanului Copilului este reflectat în Diagrama nr.3.

Sursa: Avizele cu recomandări ale Ombudsmanului Copilului în perioada 2016 - I jumătate a.2020 oferite de OAP

Potrivit statisticii vizate printre principalele cauze a neimplementării sau implementării parțiale a recomandărilor au fost evedențiate: neadeverirea sau adevărea parțială a ilegalităților pretinse, interpretarea eronată a mesajului Ombudsmanului Copilului, lipsa voinței politice, insuficiența resurselor sociale, insuficiența intervenției psihologice, posibilități reduse de instruire a psihologilor.

E de menționat că în cadrul examinării diferitor probleme cu care se confruntă copiii, calitatea intervenției psihologice este importantă atât la capitoul examinarea unei probleme, cât și la capitoul reabilitarea copilului sau prevenirea unei situații similare.

Diagrama nr.3
Cauza neimplementării recomandărilor Ombudsmanului

Sursa: Avizele cu recomandări ale Ombudsmanului Copilului în perioada 2016 - I jumătate a. 2020 oferite de OAP

Reiterăm, că instituția Ombudsmanului este o instituție de drept a cărei valoare se manifestă prin prevenirea ilegalităților. Acest aspect prezumă atât analiza proiectelor de acte normative propuse spre consultare publică, înaintarea propunerilor de modificare a legislației,

sesizări la Curtea Constituțională, cât și analiza informației privind alegațiile de încălcare a drepturilor copilului. Alegațiile respective includ atât informația certă privind fapta săvârșită de persoane fizice sau juridice, indiferent de forma de proprietate, care vizează copilul, cât și informația privind posibilitatea săvârșirii ilegalității. Deja Ombudsmanul Copilului, din intima convingere decide dacă va examina problema invocată. Există situații când intervenția Ombudsmanului Copilului trebuie să fie operativă (spre ex: în cauze de violență domestică), când viața sau sănătatea copilului poate fi în pericol iminent. Faptul că autoritățile, a căror intervenție a fost solicitată, au menționat că faptele invocate nu s-au adevărit, în esență oferă siguranța Ombudsmanului că copilul este în afara oricărui pericol. Din aceste considerente unul din indicatorii de nerealizare sau realizare parțială a fost identificat neadeverirea faptelor.

Din alt punct de vedere acest indicator atenționează și asupra:

- necesității dezvoltării profesionalismului autorităților publice la examinarea/investigarea cazurilor în care sunt vizați copiii, dar și
- necesității efectuării unor investigații suplimentare din partea OAP înainte de a expedia actul de reacționare.

Pe lângă avize cu recomandări, Ombudsmanul Copilului elaborează și prezintă publicului (autorităților publice, mass-media ș.a.) rapoarte tematice, rapoarte anuale, în conținutul cărora de asemenea sunt înaintate recomandări autorităților în vederea perfecționării sistemului de drept, pe diferite domenii, la capitolul drepturile copilului.

Adițional recomandărilor din avize, în temeiul art.22 alin.(2) și art.29 al Legii cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), Avocatul Poporului pentru drepturile copilului elaborează și prezintă rapoarte tematice, rapoarte speciale sau rapoarte anuale prin intermediul cărora autorităților publice le sunt aduse la cunoștință problemele identificate și respectiv recomandările de rigoare.⁹ Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul) nu prevede un mecanism concret de monitorizare a modului de implementare a recomandărilor din rapoartele menționate. Acest fapt permite OAP de a stabili independent o formă de monitorizare a nivelului de implementare a recomandărilor Ombudsmanului.

⁹ Rapoartele Avocatului Poporului pentru Drepturile Copilului din perioada 2016-2020 sunt prezentate în anexa nr.3;

3. MECANISMELE LEGALE DE MONITORIZARE A MODULUI DE IMPLEMENTARE A RECOMANDĂRILOR ÎN CADRUL OFICIULUI AVOCATULUI POPORULUI

Potrivit art.1 alin.(2) al Legii cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul), conceptul de monitorizare este redat în sens larg, drept unul din formele de apărare a drepturilor omului la nivel național.

În sens restrâns prin monitorizare se prezumă supravegherea și evaluarea nivelului de implementare a recomandărilor Avocatului Poporului pentru Drepturile Copilului de către autoritățile publice.

Per general, obiectivele de bază ale monitorizării recomandărilor APDC sunt:

- Identificarea gradului de implementare a recomandărilor;
- Constatarea dacă modul de implementare a atins scopul de bază al recomandării;
- Identificarea cauzelor care blochează posibilitatea implementării recomandărilor și identificarea unor soluții noi.

Aspectele respective permit:

- o evaluare obiectivă a nivelului de implementare a recomandărilor,
- o depistarea barierelor care obstrucționează realizarea acestora și, respectiv,
- o identificarea unor noi căi de intervenție.

Standardele internaționale¹⁰ permit Instituției Ombudsmanului să utilizeze un șir de instrumente legale în procesul de monitorizare atât a modului de implementare a recomandărilor cât și a modului de asigurare a respectării drepturilor omului. Deja fiecare țară își stabilește un mecanism pe care instituția pentru protecția drepturilor omului o va utiliza în procesul de monitorizare a modului de implementare a recomandărilor Ombudsmanului.

Mecanismul vizat vine să responsabilizeze autoritățile publice, dar și să stabilească un algoritm intern de monitorizare a modului de implementare a actelor de reacționare ale Ombudsmanului.

Potrivit unui raport al Organizației de cooperare și dezvoltare economică¹¹ privind activitatea Ombudsmanilor, cultura unei guvernări deschise face referire la aplicarea principiilor de transparență, integritate, responsabilitate și de participare. În lumina raportului vizat pârgghiile utilizate de mediatori pentru a prezenta recomandările sale sunt: rapoarte regulate; publicarea pe site web; rapoarte speciale, mass-media; intervenția în sesiuni parlamentare și conferințele de presă.

¹⁰ Principiile privind statutul instituțiilor naționale pentru promovarea și protejarea drepturilor omului (Principiile de la Paris), adoptate prin Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite (ONU), nr. 48/134 din 20 decembrie 1993, Principii cu privire la Protecția și Promovarea Instituției Ombudsmanului (Principiile de la Veneția), adoptate de Comisia de Veneția în cadrul celei de a 118-a Sesiuni Plenare (15-16 martie 2019; Белградские принципы о взаимодействии национальных правозащитных учреждений и парламентов, ООН (Белград, Сербия, 22-23 февраля 2012 г.)*;

¹¹ Le role des mediateurs en matiere de gouvernemeny ouvert, Document du travail de l'ODCE sur gouvernance publiaue no 29; Edition OCDE 2018, pag.15;

Principiile de la Belgrad¹² recomandă stabilirea unei colaborări lucrative a instituției pentru apărarea drepturilor omului cu Parlamentul în scopul monitorizării modului de implementare a recomandărilor Ombudsmanului, precum și identificării unor soluții optime.

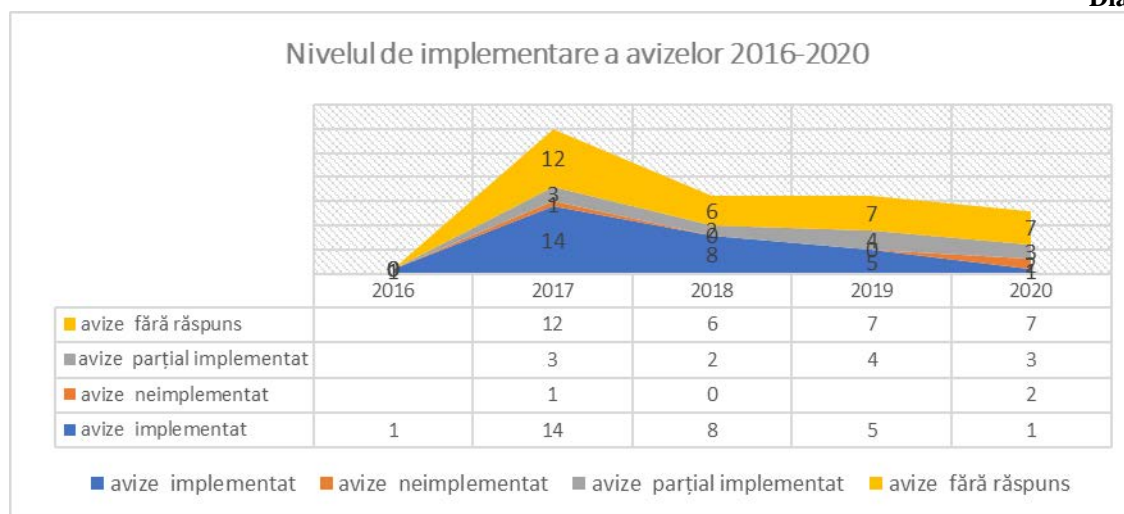
În context, potrivit art.11 lit.c) al Legii nr.52 din 03.04.2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanului): ”În exercitarea mandatului său, Avocatul Poporului are dreptul... să asiste și să ia cuvântul la ședințele Parlamentului, ale Guvernului...”.

În Regulamentul Parlamentului¹³ precum și în Regulamentul Guvernului¹⁴, însă, nu există nici o prevedere care să reglementeze modul de intervenție a Avocatului Poporului/Avocatului Poporului pentru drepturile copilului în cadrul ședințelor parlamentare sau în ședințele Guvernului. Reamintesc, că în conformitate cu Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanului), AP/APDC are dreptul să asiste la orice ședință a Guvernului sau Parlamentului ori de câte ori consideră necesar întru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului/copilului.

Lacuna respectivă obstrucționează implementarea art.11 lit.c) din Legea cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanului) ceea ce împiedică exercitarea mandatului de Ombudsman al Copilului conform standardelor internaționale.

Diagrama nr.4 prezintă nivelul de implementare a avizelor cu recomandări în perioada anilor 2016-2020. Existența unui număr impunător, în perioada vizată, a avizelor la care nu a fost oferit un răspuns relevă că mecanismul intern de monitorizare a modului de implementare a recomandărilor Ombudsmanului Copilului este unul incert.

Diagrama nr.4

Sursa: Avizele cu recomandări ale Ombudsmanului Copilului în perioada 2016 - I jumătate a.2020 oferite de OAP

Legea cu privire la Avocatul Poporului stabilește un mecanism general de monitorizare a implementării recomandărilor din avize prin intermediul art.24, care prevede expres că:

”(3) Autoritatea sau persoana cu funcție de răspundere care a primit avizul este obligată să-l examineze în termen de 30 de zile și să comunice în scris Avocatului Poporului despre măsurile luate în vederea remedierii situației.

¹² Белградские принципы о взаимодействии национальных правозащитных учреждений и парламентов, ООН (Белград, Сербия, 22-23 февраля 2012 г.)*;

¹³ Legea nr. 797-XIII din 02.04.1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului*;

¹⁴ Regulamentul Guvernului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.610 din 3 iulie 2018;

(4) În cazul în care Avocatul Poporului nu este de acord cu măsurile întreprinse, el este în drept să se adreseze unui organ ierarhic superior pentru luarea măsurilor ce se impun în vederea executării recomandărilor cuprinse în avizul său și/sau să informeze opinia publică. Organul ierarhic superior este obligat să comunice despre măsurile luate în termen de 45 de zile.”.

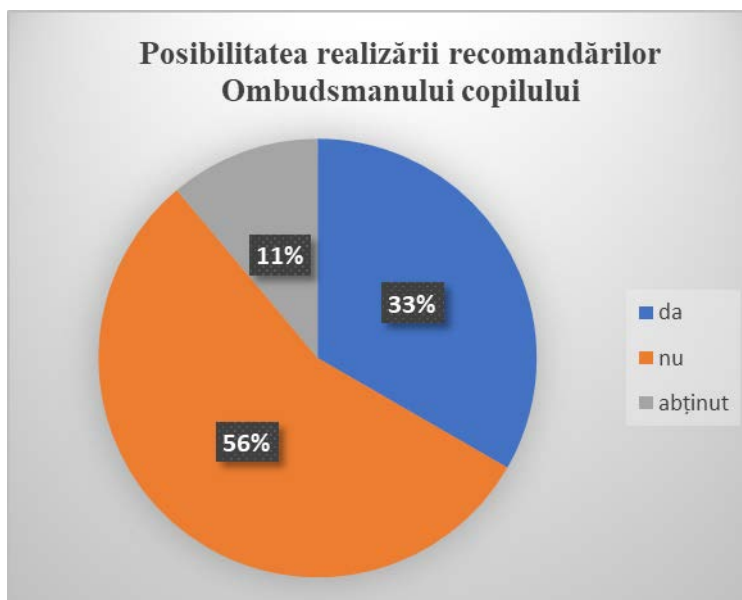
E de menționat că o monitorizare eficientă a nivelului de implementare a recomandărilor APDC este condiționată de o procedură internă, în cadrul OAP, de ținere a evidenței actelor de reacționare. Din aceste considerente este important pentru OAP să dispună de un management al documentelor bine pus la punct, cu date dezagregate, reieșind din specificul activității și respectiv a actelor emise de Ombudsmani, care să permită identificarea rapidă a cazurilor nesoluționate sau a celor fără un răspuns de la autorități.

Atenționez că pe lângă avize, Avocatul Poporului pentru Drepturile Copilului înaintează recomandări și prin rapoartele sale (tematice, speciale, anuale) autorităților publice, însă un mecanism concret de interacționare în astfel de situații cu autoritățile vizate nu este reglementat, fapt ce condiționează incertitudinea atât pentru instituția Ombudsmanului, pentru că nu e prevăzută o procedură concretă pe care ar trebui să o urmeze, cât și pentru autoritățile publice, deoarece nu cunosc cum ar trebui să reacționeze în special în cazurile când recomandările pot fi implementate într-un timp mai îndelungat, sau nu pot fi implementate din motive socio-economice de moment.

În acest context, se necesită de a se stabili o comunicare constructivă cu autoritățile publice în scopul identificării unor căi de implementare a recomandărilor și respectiv de asigurare a respectării drepturilor copilului.

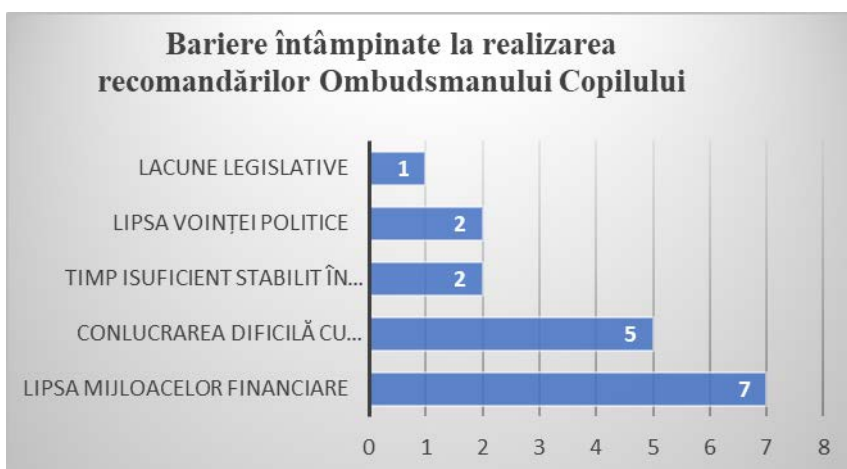
Diagrama nr.5

Sondajul efectuat cu autoritățile publice confirmă că un dialog constructiv a APDC cu autoritățile publice ar fi una dintre cele mai eficiente metode de identificare a căilor legale în soluționarea problemelor depistate în domeniul drepturilor copilului. Astfel, din numărul total de respondenți 56% au menționat că nu toate recomandările Ombudsmanului au fost posibil de realizat, fapt prezentat în diagrama nr.5.

Sursa: răspunsurile autorităților publice la chestionar

Printre impedimentele de bază, care obstrucționează realizarea recomandărilor APDC, în opinia autorităților chestionate, au fost invocate: lipsa mijloacelor financiare, conlucrare dificilă cu celelalte autorități publice responsabile de problemele care vizează copiii, timp insuficient stabilit în avizele Ombudsmanului, pe alocuri lipsa voinței politice și existența lacunelor legislative. Toate aceste aspecte reflectate mai detaliat în diagrama nr.6.

Sursa: răspunsurile autorităților publice la chestionar

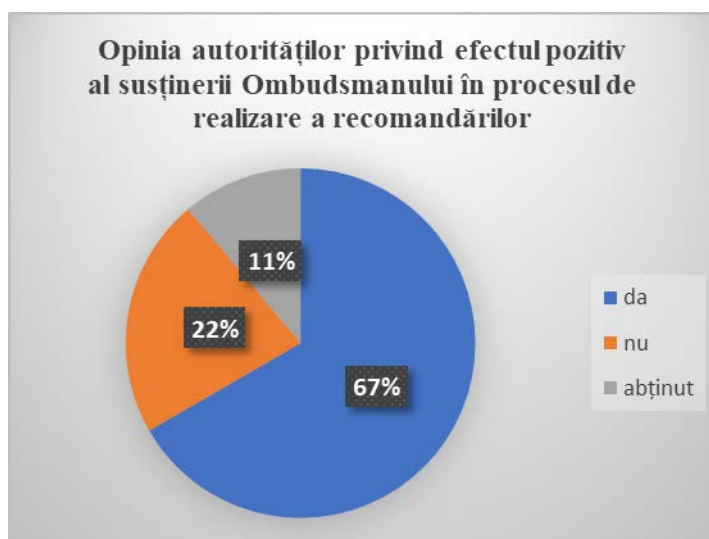
Diagrama nr.6

Pe lângă factorii menționați, unele dintre autoritățile chestionate au relatat că formularea prea generală a recomandărilor nu le permite să identifice soluții imediate la problemele depistate.

Acest fapt condiționează necesitatea reevaluării tacticii de formulare a recomandărilor pentru a evita confuzii și de a oferi un suport real autoritățile de resort, în procesul de asigurare a respectării drepturilor copilului. De asemenea, în cadrul analizei avizelor APDC din perioada 2016-2020 a fost observat că, în ultimii 2 ani, avizele nu au o formă și o structură unică de prezentare a problemei, a practicii și a standardelor internaționale, fapt ce necesită a fi remediat.

Diagrama nr.7

Un alt aspect analizat în cadrul studiului a fost opinia autorităților vizavi de necesitatea intervenției APDC în procesul de realizare a recomandărilor. 67% din respondenți au afirmat că susținerea Ombudsmanului ar avea un efect pozitiv asupra procesului de asigurare a respectării drepturilor copilului. Mecanismul intervenției fiind menționat prin organizarea sau participarea în diferitor grupuri de lucru, întruniri și organizarea instruirilor.

Sursa: răspunsurile autorităților publice la chestionar

În esență sondajul efectuat cu autoritățile publice a demonstrat că dialogul acestora cu APDC este important și necesar atât la etapa de prevenire și combatere a ilegalităților, cât și la etapa de realizare a recomandărilor. O dată cu evoluția societății evoluează și problemele cu care se confruntă copiii, statutul pe care îl dețin în cazurile examinate de autorități și respectiv evoluează și dificultățile cu care se confruntă autoritățile publice în procesul de asigurare a respectării drepturilor copilului. Realitățile sociale impun identificarea unor noi soluții pentru problemele existente în domeniul vizat, iar rolul APDC în acest aspect este unul crucial.

În rezultatul analizei avizelor cu recomandări cât și din opiniile autorităților se denotă, că asistența psihologică și pedagogică sunt aspecte cheie pentru reabilitarea, resocializarea și

incluziunea socială a copilului aflat în situație de risc sau dificultate, indiferent de statutul pe care îl deține la acel moment. Iar aceste servicii pot fi asigurate doar prin crearea unui dialog și o conlucrare constructivă dintre autoritățile publice, societatea civilă și instituția APDC.

4. PRACTICA INTERNAȚIONALĂ PRIVIND IMPLEMENTAREA RECOMANDĂRILOR OMBUDSANULUI

Standardele internaționale stabilesc linii directorii pentru activitatea Ombudsmanului. Cu toate că fiecare stat deține propria legislație internă și respectiv un anumit model de intervenție și interacționare cu autoritățile publice, există anumite principii generale pe care instituția Ombudsmanului este obligată să le respecte.

Potrivit pct.17 al Principiilor ce țin de protecția și promovarea Instituției Ombudsmanului (Principiilor de la Veneția): ”Ombudsmanul va avea dreptul de a adresa recomandări individuale oricăror organe sau instituții în cadrul competenței Instituției. Ombudsmanul va avea dreptul aplicabil legal să ceară ca oficialii și autoritățile să răspundă în perioade de timp rezonabile, stabilite de acesta.”

Potrivit standardelor practice stabilite de Asociația Internațională a Ombudsmanului¹⁵, Ombudsmanul nu i-a decizii cu caracter obligator, nu impune orientarea și nu statuează asupra problemelor a organizațiilor.

Mai mult ca atât, potrivit aceluiași standard, Ombudsmanul identifică tendințele, problemele și preocupările privind politicile și procedurile care cuprind viitoarele probleme și potențialele preocupări, fără a pune în pericol confidențialitatea sau anonimatul și oferă recomandările necesare pentru a le trata corespunzător. În Italia¹⁶, spre exemplu, în prezent opiniile și recomandările exprimate de instituția Ombudsmanului nu sunt obligatorii, dar urmăresc un obiectiv de orientare a acțiunilor instituțiilor la nivel legislativ și guvernamental. De fapt, recomandările Ombudsmanului au fost luate în calcul de instituții în mai multe cazuri, de exemplu: recomandările sale au stimulat aprobarea legilor - cum ar fi legea care a instituit o prevedere specifică adresată celor care „părăsesc îngrijirea” - sau moțiuni parlamentare. În plus, documente precum „Carta drepturilor copiilor în cadrul separării părinților lor” au început să fie luate în considerare în prevederile Autorităților Judiciare.

Unul din mecanismele utilizate de Oficiul Ombudsmanului din Ontario¹⁷ este monitorizarea post-investigare, care este considerată parte a investigației. Această etapă presupune:

- Includerea recomandărilor în fiecare raport către autorități cu solicitarea de a da un răspuns în scris;

¹⁵ <https://www.ombudsassociation.org/assets/docs/SOP-French.pdf>, pct.4.3 al Standardelor practice;

¹⁶ Răspunsul statelor ENOC referitor la implementarea recomandărilor Ombudsmanului copilului;

¹⁷ “Ombudsman Strategies for Getting to Yes and Beyond: Acceptance and Implementation of Recommendations” Paul Dubé Ombudsman of Ontario April 2017, pag.10;

- Analiza raportului vizat și publicarea progreselor autorităților responsabile în domeniul implementării recomandărilor Ombudsmanului;
- Implicarea mass-media ca garant al monitorizării;
- Monitorizarea informației relevante de la alte surse.

Una din formele de monitorizare este analiza cadrului legal și înaintarea propunerilor de modificare a legislației. În Suedia, de exemplu, Ombudsmanul este împuternicit de a înainta propuneri de modificare a legislației în cazul depistării unor lacune legislative. De asemenea în Estonia și în Islanda Ombudsmanul este împuternicit să vină cu propuneri de modificare a legislației.¹⁸

Statele membre trebuie să oblige toți destinatarii recomandărilor Instituției Ombudsmanului de a furniza un răspuns motivat într-un termen rezonabil. Astfel, în Irlanda, Croația Ombudsmanul stabilește independent termenul de examinare a recomandării de către autoritățile publice.¹⁹ În Republica SRPSKA (una din entitățile Bosnia și Herțegovina) termenul de examinare a recomandării Ombudsmanului este de 15 zile, iar în Polonia de 30 de zile.²⁰

Cert este că având caracter de recomandare actele de reacționare ale Ombudsmanilor nu sunt mereu implementate în totalitate. Spre exemplu potrivit raportului prezentata de Ombudsmanul din Manitoba pentru perioada 2008-2012, au fost implementate 53% din recomandările din rapoartele speciale, 29% ar fi în proces de implementare, 5% fiind fără un răspuns.²¹ În Croația procentajul de acceptare și implementare a recomandărilor ombudsmanului este în medie 20-30%, deoarece multe recomandări sunt acceptate și preluate în principiu, însă implementarea lor depinde de capacitățile financiare individuale ale departamentelor/autorităților.²²

Una din sursele existente relevă faptul că : ”În majoritatea sistemelor legale, se prevede faptul că recomandările pot fi direct adresate unității administrative controlate; excepțiile le întâlnim în Germania și Austria, unde acestea trebuie adresate celui mai înalt organ posibil. În anumite cazuri, este stipulat faptul că recomandările pot fi adresate, de regulă, organului ierarhic superior, și nu instituției controlate; un exemplu îl constituie Ombudsmanul maghiar, care se poate adresa fie instituției controlate, fie organului ierarhic superior. Situația legală din Marea Britanie este unică, datorită accesului indirect la Ombudsman. O reglementare specială o întâlnim în Luxembourg, unde, dacă mediatorul ia în considerare o plângere, acesta poate, după audierea petentului și instituției administrative, să emită recomandări pentru ambele părți, ce ar putea duce la o soluționare amiabilă (*reglement a l'amicable*) sau la îmbunătățirea serviciilor instituției.

În ceea ce privește răspunsul la recomandările făcute organelor administrative, acesta este reglementat diferit, unele state (Bulgaria, Finlanda, Norvegia, Danemarca, Marea Britanie etc.) neprevăzând un răspuns la aceste recomandări. Practica arată însă că Ombudsmanul danez, proporțional cu competențele sale, este îndreptățit să ceară comentarii scrise organelor administrative, în limitele responsabilității lor, ceea ce constituie o formă de reacție la recomandările sale. De asemenea, Ombudsmanul finlandez stipulează că organul administrativ

¹⁸ Recueil de bonnes pratiques.pdf.pdf, pag.6;

¹⁹ Recueil de bonnes pratiques.pdf.pdf, pct.9, pag.8;

²⁰ Răspunsul statelor ENOC referitor la implementarea recomandărilor Ombudsmanului copilului;

²¹ https://www.gov.mb.ca/fs/changesforchildren/pubs/2012_ombudsman_AR.pdf;

²² Răspunsul statelor ENOC referitor la implementarea recomandărilor Ombudsmanului copilului;

analizat trebuie să anunțe măsurile luate ca urmare a recomandării sale. În același sens, Ombudsmanul norvegian indică faptul că organele administrative cărora le sunt adresate recomandări nu sunt obligate să le aplice, dar, în orice caz, trebuie să prezinte o anume reacție la cele recomandate. Pentru celelalte state, se observă diferite nuanțe ale reacției; astfel, pentru cea mai mare parte a lor, modalitatea de reacție nu este descrisă în mod clar, ci se cere numai un răspuns care trebuie formulat într-o anumită perioadă de timp. Această durată este determinată fie de ombudsman, la dispoziția sa (ca în Estonia, Franța, Grecia), fie este stipulată de lege.”²³.

O practică interesantă este întâlnită în Olanda, unde Ombudsmanul nu stabilește un termen de examinare a recomandărilor sale, dar ține neapărat să menționeze autoritatea care a implimentat cu succes recomandările vizate.²⁴

Practica demonstrează, că nivelul de implementare a recomandărilor Ombudsmanului depinde de cultura juridică a societății, adică a nivelului de conștientizare a fenomenului drepturilor și libertăților fundamentale ale omului/copilului, începând de la cetățeanul de rând și finisând cu autoritățile publice de toate nivelurile. Din aceste considerente rolul Ombudsmanului este unul important în procesul de informare a populației, prin toate căile oferite de legislația națională, a aspectelor privind drepturile și libertățile fundamentale.

În context, reiterez importanța stabilirii unui dialog constructiv a Ombudsmanului cu autoritățile publice și cu societatea civilă. Dialogul respectiv este sursa principală de informare, dar și de identificare a eventualelor căi pentru redresarea situației la capitolul drepturile omului/drepturile copilului, precum și pentru prevenirea unor eventuale abuzuri și încălcări în aspectele vizate.

²³ INSTITUȚIA OMBUDSMANULUI LA NIVEL EUROPEAN, Instituția Ombudsmanului la nivel european / Grigore Alexandru Jianu. - București : Editura I.R.D.O, 2013, pag22 ;

²⁴ Răspunsul statelor ENOC referitor la implementarea recomandărilor Ombudsmanului copilului;

CONCLUZII/RECOMANDĂRI

Pe parcursul raportului au fost expuse aspectele problematice constatate în procesul de monitorizare a modului de implementare a recomandărilor Ombudsmanului Copilului prin prisma standardelor internaționale, făcând o paralelă cu situația de facto la moment la acest capitol.

Datele statistice privind implementarea avizelor APDC, în perioada 2016-2020, demonstrează existența unui mecanism incert de monitorizare a nivelului de implementare a recomandărilor. Acest fapt generează confuzii în dialogul dintre Ombudsmanul Copilului și autoritățile publice, fapt ce poate condiționa o comunicare defectuoasă între aceste instituții.

Țin să menționez că un mecanism de monitorizare a modului de implementare a recomandărilor, pentru a fi funcțional, necesită a fi reglementat și stabilită procedura și modul de interacționare dintre autorități în diverse situații, inclusiv și în cele când nu toate recomandările Ombudsmanului pot fi realizate imediat.

În scopul îmbunătățirii procesului de monitorizare și implementare a recomandărilor Avocatului Poporului pentru drepturile copilului, înaintez următoarele recomandări:

1. Completarea art.29 al Legii nr.52/2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanului) cu un nou alineat, care să reglementeze cel puțin termenul de analiză a recomandărilor din rapoartele tematice și rapoartele speciale și de oferire a unui răspuns Ombudsmanului Copilului.
2. Stabilirea unui mecanism intern de monitorizare a nivelului de implementare a recomandărilor Ombudsmanului Copilului prin:
 - Dezvoltarea sistemului electronic de management al documentelor, din cadrul instituției, în scopul ținerii unei evidențe a tuturor avizelor și rapoartelor cu recomandări adresate autorităților publice, cu evidențierea celor la care Ombudsmanul nu a primit un răspuns fie unul de imposibilitate de implementare;
 - Elaborarea unei proceduri interne de monitorizare și intervenție în procesul de implementare a recomandărilor Ombudsmanului. Ca reper în acest sens prezint matricea de la Anexa nr.4 și nr.5.
3. Stabilirea de comun acord cu Parlamentul a unei practici de întruniri sistematice în scopul discutării celor mai stringente probleme depistate în domeniul drepturilor copilului, reflectate atât în avize, rapoarte, cât și a impedimentelor cu care se confruntă autoritățile publice la realizarea recomandărilor Avocatului Poporului pentru Drepturile Copilului.
4. Prin prisma Principiilor de la Belgrad de înaintat propuneri de modificare/completare a Regulamentului Parlamentului și a Regulamentului Guvernului în vederea creării condițiilor necesare pentru implementarea de facto a art. 11 lit.c) din Legea nr.52/2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanului).
5. În scopul perfecționării calității avizelor cu recomandări oportun ar fi:
 - de stabilit un format unic, după structură și formă, a avizelor;
 - evitarea unor recomandări prea generale;
 - indicarea concretă a autorităților publice ce urmează să implementeze recomandarea.
6. Stabilirea unui dialog constructiv cu autoritățile publice centrale și locale prin:

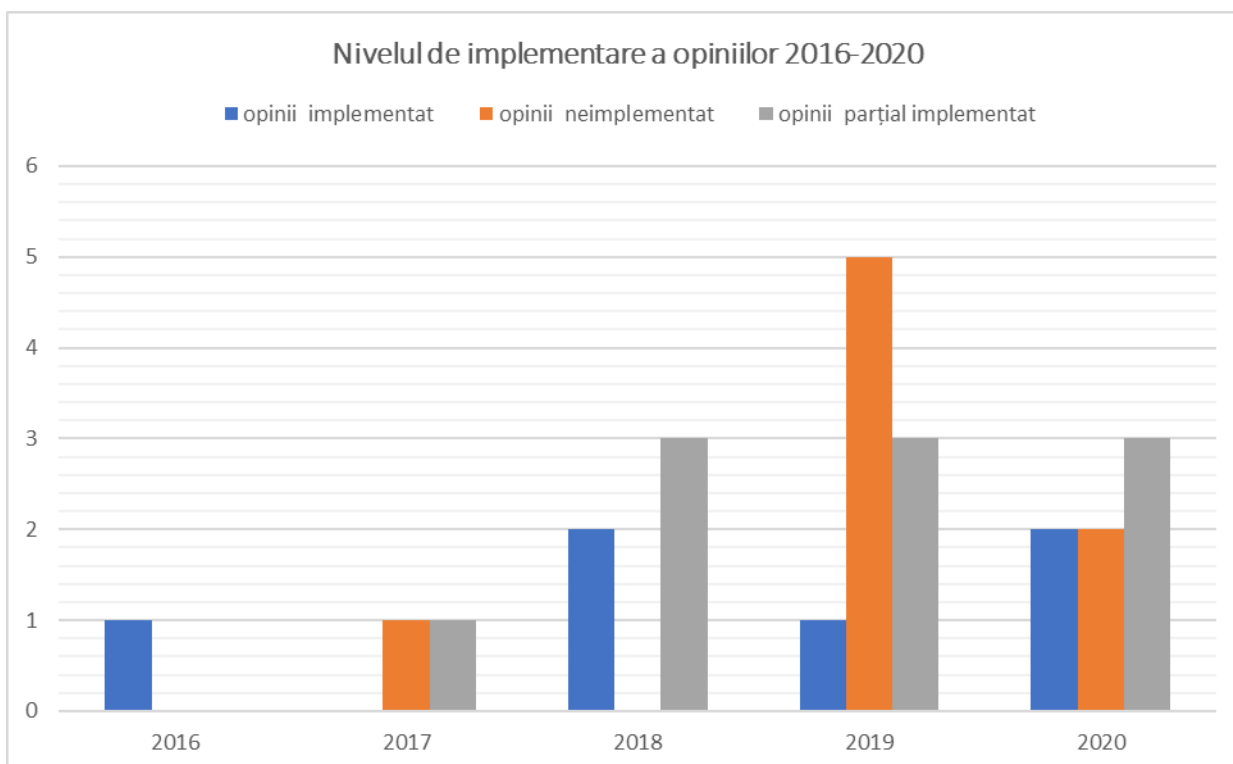
- Acordarea asistenței informaționale în vederea prevenirii riscului încălcării drepturilor copilului;
- Oferirea instruirilor periodice autorităților publice, reieșind din necesitățile acestora;
- Identificarea barierelor cu care se confruntă APC și APL în procesul de asigurare a respectării drepturilor copilului, în vederea stabilirii unei formule eficiente de conlucrare și
- Prin intermediul diferitor întruniri/ședințe de facilitat dialogul dintre autoritățile publice cu societatea civilă, în scopul identificării unor soluții optime ce vizează copiii.

ANEXA I

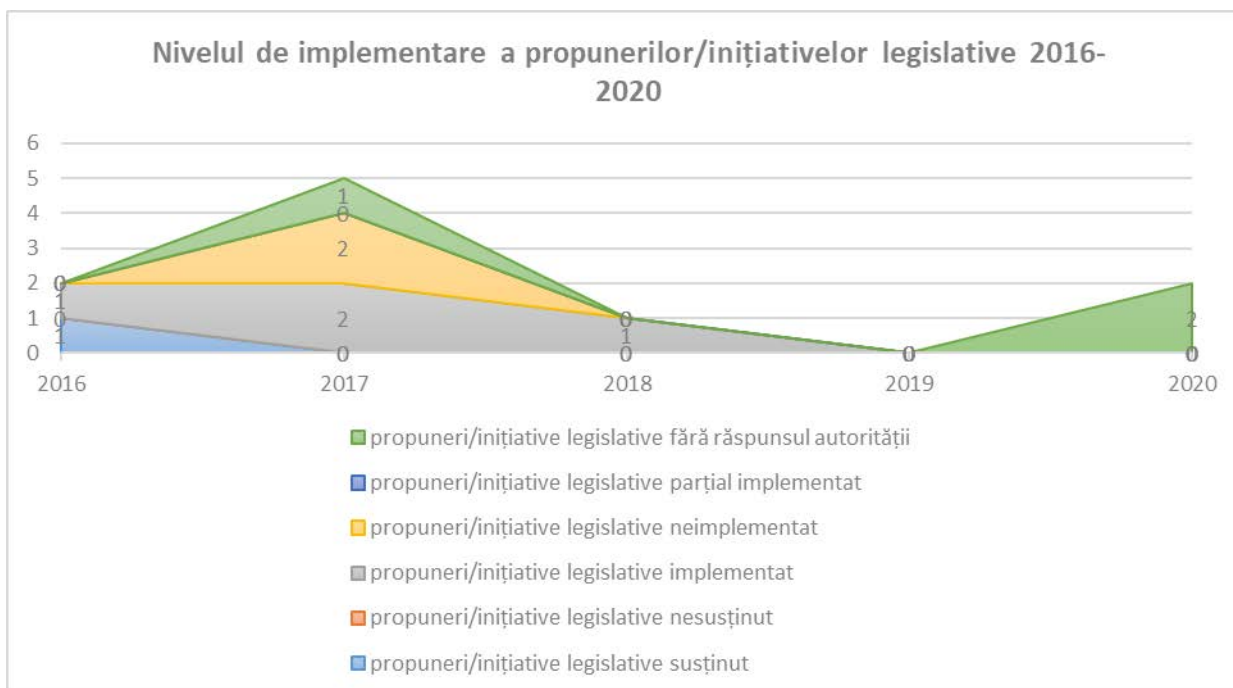
CADRUL LEGAL

- Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 de septembrie 1948;
- Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, intrat în vigoare la 3 septembrie 1953;
- Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, ratificată de Republica Moldova la 25.02.1993;
- Principiile privind statutul instituțiilor naționale pentru promovarea și protejarea drepturilor omului (Principiile de la Paris), adoptate prin Rezoluția Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite (ONU), nr. 48/134 din 20 decembrie 1993;
- Principii cu privire la Protecția și Promovarea Instituției Ombudsmanului (Principiile de la Veneția), adoptate de Comisia de Veneția în cadrul celei de a 118-a Sesiuni Plenare (15-16 martie 2019);
- Белградские принципы о взаимодействии национальных правозащитных учреждений и парламентов, ООН (Белград, Сербия, 22-23 февраля 2012 г.);*
- Legea nr.52 din 03-04-2014 cu privire la Avocatul Poporului (Ombudsmanul);
- Lege Nr. 797 din 02-04-1996 pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului;
- Hotărârea Guvernului Nr. 610 din 03.07.2018 pentru aprobarea Regulamentului Guvernului.

ANEXA NR.2

Sursa: Opiniile Ombudsmanului copilului în perioada 2016- I jumătate a.2020 oferite de OAP

Sursa: propuneri/inițiative legislative ale Ombudsmanului copilului din 2016- I jumătate a.2020 oferite de OAP

ANEXA NR.3

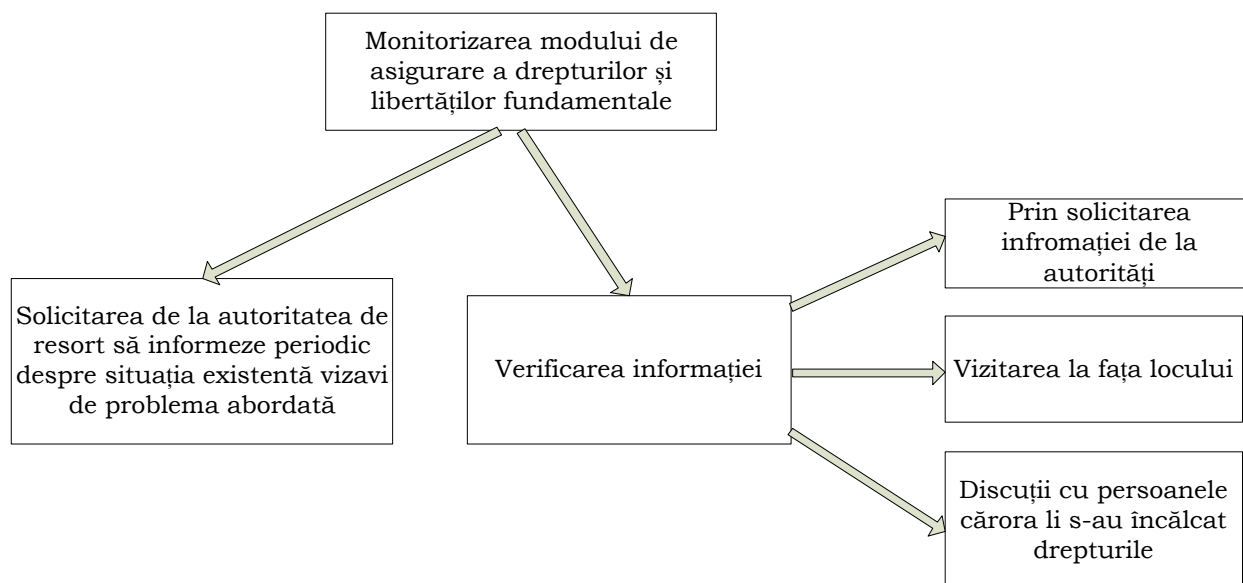
Rapoartele Ombudsmanului copilului în perioada 2016-2020:

1. Raport tematic "Evaluarea eficienței și eficacității mecanismelor de cooperare intersectorială în domeniul protecției drepturilor copilului" Experți: Mariana Ianachevici, consultant în protecția copilului; Tatiana Danilescu, avocat, consultant în protecția copilului. CHIȘINĂU, 2020 (cu susținerea financiară al UNICEF);
2. Raport "Evaluarea respectării drepturilor copiilor aflați în detenție în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei", CHIȘINĂU, 2020;
3. Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2019, Chișinău 2020 (cu susținerea financiară al UNICEF);
4. Raport de activitate linia verde a Ombudsmanului copilului, 2019;
5. Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2018, Chișinău 2019;
6. Evaluarea respectării drepturilor copiilor aflați în custodia statului în legătură cu urmărirea penală sau executarea pedepsei, Chișinău 2019
7. Studiu "Evaluarea nevoilor de ajustare a cadrului de reglementare a mecanismelor prin care se asigură protecția copiilor aflați în situații de risc la standardele internaționale în vederea asigurării monitorizării corespunzătoare a Convenției ONU pentru drepturile copilului" (cu susținerea financiară al UNICEF);
8. Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2017, Chișinău 2018 (cu susținerea financiară al UNICEF);
9. Raport tematic "Respectarea drepturilor copiilor cu vârsta 0-3 ani care se află împreună cu mamele lor ce-și execută pedeapsa în instituțiile penitenciare din Republica Moldova", Chișinău 2018;
10. Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2017, Chișinău 2018;
11. Raport privind respectarea drepturilor copilului în Republica Moldova în anul 2016, Chișinău 2017 (cu susținerea financiară al UNICEF);
12. Studiu tematic respectarea drepturilor copiilor la nume și cetățenie, Chișinău 2017 (cu susținerea financiară al UNICEF);
13. Raport special "Evaluarea situației copiilor plasați în Casele-Internat pentru copii cu deficiențe mintale Orhei și Hîncești în proces de dezinstituționalizare", Chișinău 2017, (cu susținerea financiară al UNICEF);
14. Raport cu privire la incluziunea socială a copiilor cu dizabilități senzoriale, Chișinău 2017 (cu susținerea financiară al UNICEF);
15. Raportul alternativ al Oficiului Avocatul Poporului la Comitetul pentru drepturile copilului;
16. Raport tematic incluziunea socială a copiilor cu tulburări din spectru autist în Republica Moldova, Chișinău 2016, (cu susținerea financiară al UNICEF);
17. Raport tematic analiza activității autorităților tutelare - structura teritorială de asistență socială și protecția familiei, în rezultatul examinării modelelor de acte întocmite, Chișinău 2016;
18. Monitorizarea respectării drepturilor copilului în procesul de acordare a asistenței medicale de urgență prespitalicească, Chișinău 2016.

Sursa: <http://ombudsman.md/avocatul-copilului/rapoarte/>

ANEXA NR.4

**Monitorizarea modului
de implementare a recomandărilor Ombudsmanului copilului**

MONITORIZAREA ȘI IMPLEMENTAREA RECOMANDĂRILOR
OMBUDSMANULUI COPILULUI PE PARCURSUL MANDATULUI 2016-2020

ANEXA NR.5
Implementarea recomandărilor din avize/rapoarte

